

УДК 338.2:658

Дідченко О. І., к.е.н., доцент кафедри
«Економіка підприємства», Запорізька
державна інженерна академія
Горпинич А. О., студент групи ЕП-11-мд
Запорізька державна інженерна академія

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА» ТА РОЛЬ ДЕРЖАВИ В ЇЇ ФОРМУВАННІ

Дідченко О. І., Горпинич А. О. Підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства» та роль держави в її формуванні. У статті досліджено походження терміну «безпека» та розглянуті підходи різних авторів до визначення сутності поняття «економічна безпека підприємства», що існують на сьогодні в науковій літературі. Розглянуто роль держави в формуванні економічної безпеки підприємства.

Дидченко О. И., Горпинич А. А. Подходы к определению понятия «экономическая безопасность предприятия» и роль государства в ее формировании. В статье исследовано происхождение понятия «безопасность» и рассмотрены подходы разных авторов к определению сущности понятия «экономическая безопасность предприятия», которые существуют на сегодняшний день в научной литературе. Рассмотрена роль государства в формировании экономической безопасности предприятия.

Didchenko O., Gorpinich A. Approaches to the Definition of "Economic Security of the Enterprise" and the State's Role in its Formation. The article explores the origin of the concept "security" and considers the approaches of different authors to the definition of the term "economic security of the enterprise" that exist today in the scientific literature, and considers the state's role in shaping the economic security of the enterprise.

Постановка проблеми. Законом України «Про основи національної безпеки України» визначені основні її складові елементи – це зовнішньополітична сфера, державна безпека, воєнна сфера та сфера державного кордону України, нелегальна міграція, внутрішньополітична сфера (економічна, соціальна та гуманітарна сфера, науково-технологічна сфера, екологічна та інформаційна сфера) Особливе місце в організації національної безпеки займає економічна безпека, яка створює відповідний рівень задоволення потреб суспільства [1, с.5].

Сучасне соціально-економічне становище України характеризується зниженням обсягів виробництва; збитковістю більшості стратегічно важливих підприємств; значною імпоротною залежністю економіки від постачання енергоносіїв; високим рівнем тінізації економіки; зростанням соціальної апатії та напруженості в суспільстві. Відсутність концептуальних засад побудови та функціонування організаційно-економічного механізму підприємства, здатного ефективно протидіяти загрозам, використовувати наявний потенціал та в цілому підтримувати стан економічної безпеки, зумовлює необхідність та актуальність системного дослідження цієї проблеми [2, С. 160], а також її окремих складових, таких як економічна безпека підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні основи економічної безпеки підприємства досліджували в своїх працях такі вчені, як Г. Азоев, О. Ареф'єва, О. Барановський, А. Беспалько, З. Варналій, Т. Васильців, А. Власков, В. Гапоненко, Л. Герасименко, З. Живко, А. Заїчковський, Т. Іванюта, І. Керницький, П. Мельник, Е.. Лібанова, Л. Тарангул тощо.

Виділення невіршеної проблеми. В економічній літературі немає єдиного визначення поняття «економічна безпека підприємства». Підходи до цього питання різних авторів розходяться і не дозволяють однозначно визначитись з ключовими моментами, що впливають на формування економічної безпеки підприємства.

Ціль даної статті проаналізувати визначення поняття економічної безпеки підприємства, яке дається різними авторами, та визначити сутність цього поняття на сучасному етапі розвитку суспільства, його значущість для підприємства та національної безпеки країни.

Виклад основного матеріалу. Термін «безпека» почав вживатися з 1190 року і означав спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки. Однак у цьому значенні він не прижився в лексиці народів Західної Європи і вживався до XVII століття досить рідко. У XVII – XVIII століттях практично в усіх країнах стверджується точка зору, що держава має за головну мету всезагальний добробут та безпеку. Тому термін «безпека» отримує в цей час нове трактування: стан, ситуація спокою, яка з'являється в результаті відсутності реальної небезпеки, а також матеріальні, економічні, політичні умови, відповідні органи та організації, що сприяють утворенню такої ситуації. «Винахід» терміну «національна безпека» приписують 26-му президентові США Т. Рузвельту, який на початку XX ст. визначив її як сукупність умов, що надійно забезпечують національний суверенітет, захист стратегічних інтересів і повноцінний розвиток суспільства, життя та здоров'я усіх його громадян. Таке визначення увійшло в світову політику і науку [3, С. 7].

Поняття «економічна безпека» відносно нове в нашій економічній літературі і тому не завжди чітко визначається. Часто забувається, що є абстрактне розуміння економічної безпеки, яке застосовується до будь-якої економічної системи і є поняття придатні тільки до конкретних форм економічних систем: наприклад, економіки держави, регіону, галузі, фірми. Зрозуміло, абстрактне поняття економічної безпеки може бути застосоване до кожної з них. Але, разом з тим, кожна з виділених систем має свої специфічні цілі розвитку, має власну місію в суспільній структурі і тому має власне конкретне поняття безпеки [4, С. 21]. Це обумовлює появу та дослідження в економічній літературі поняття «економічної безпеки підприємства» як специфічної підсистеми будь-якої економічної системи більш високого рівня. Першочергово поняття економічної безпеки підприємства розглядалося як забезпечення умов збереження комерційної таємниці та інших секторів підприємства. Такому трактуванню економічної безпеки присвячені публікації початку 90-х років минулого століття.

При визначенні поняття «економічна безпека підприємства» стала переважати думка, що його зміст відображає такий стан підприємства, який забезпечує здатність протистояти несприятливим зовнішнім чинникам. В зв'язку з цим економічна безпека підприємства стала розглядатися на багато ширше – як можливість забезпечення його стабільності в різноманітних, в том числі й у несприятливих умовах, які виникають у зовнішньому середовищі, незалежно від характеру його впливу на діяльність підприємства, масштабу і характеру внутрішніх змін. Так, Д. Ковальов та Т. Сухорукова визначають поняття «економічна безпека підприємства» як «захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також як здатність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не позначаються негативно на його діяльності». Такої ж точки зору дотримується В. Забродський, який трактує економічну безпеку як «кількісну і якісну характеристику властивостей фірми, що відображає здатність «самовираження» і розвитку в умовах виникнення зовнішніх і внутрішніх економічних загроз». Відповідно до точки зору В. Забродського, економічна безпека підприємства визначається сукупністю факторів, що відображають незалежність, стабільність, можливості зростання, забезпечення економічних інтересів тощо. У нашому розмінні, таке визначення наближається, а деяких положеннях збігається з визначенням в економічній літературі поняття «економічного потенціалу підприємства» [5, С. 68]. На

наш погляд, такий підхід не є вірним, оскільки фактично веде до ототожнювання двох досить різних за своєю сутністю економічних понять. Дещо схожу до поглядів В. Забродського думку висловлює В. Шликов, який розглядає економічну безпеку підприємства як «... стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних загроз» [5, С. 68]. Слід зазначити, що при підході, запропонованому В. Шликовим, до визначення сутності економічної безпеки підприємства втрачається бачення перспектив його розвитку, оскільки це поняття є синонімічним з поняттям адаптації підприємств, із чим навряд чи можна погодитися. Крім того спроба визначити економічну безпеку підприємства в такому аспекті страждає механістичністю, тому що створює видимість, що підприємство і загрози його діяльності та існуванню є розрізненими явищами, не пов'язаними між собою за своєю природою. Насправді ж загрози діяльності підприємства виникають у тому ж середовищі, в якому функціонує і само підприємство.

Розглядаючи сутність поняття «економічна безпека підприємства», Г. Мінаєв вказує, що під цим терміном доцільно розуміти «захищеність життєво важливих інтересів організації від загроз в економічній сфері». Дотримуючись, по суті такої точки зору, Т. Соколенко наводить таке трактування терміна: «економічна безпека – це стан, при якому стратегічний потенціал фірми знаходиться поблизу меж адаптивності, а загроза втрати економічної безпеки наростає в міру наближення ступеня адаптивності стратегічного потенціалу до граничної зони. Інакше кажучи, якщо стратегічний потенціал фірми в існуючому вигляді вичерпав можливості пристосування до зростаючої нестабільності зовнішнього середовища у рамках самої місії, то можна говорити про загрозу економічної безпеки фірми. Ця загроза може виявитися у вигляді втрати рівня конкурентного статусу фірми або істотного погіршення фінансового стану фірми, або втрати позитивного іміджу фірми» [6, С. 39].

Фоміна М.В. трактує поняття «економічної безпеки підприємства» як стан найбільш ефективного використання ресурсів з метою ліквідації загроз та забезпечення ефективного і стабільного функціонування підприємства в поточному та перспективному періодах [7, С. 2].

На думку О.А. Груніна економічна безпека – це стан господарюючого суб'єкта, при якому він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або інших непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику. Т.Б. Кузенко вважає, що економічна безпека підприємства – це стан ефективного використання ресурсів і наявних ринкових можливостей, що дозволяє підприємству уникнути внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечує йому тривале виживання та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії. Варналій З.С. розуміє економічну безпеку підприємства як забезпечення найбільш ефективного використання ресурсів суб'єкта господарювання для запобігання загрозам і створення умов для стабільного функціонування основних його елементів [8, С. 1]. Приведені вище точки зору також дуже близько наближаються до визначення поняття економічного потенціалу підприємства і фактично ототожнюють його сутність з поняттям економічної безпеки підприємства. Більш вдалий підхід по поєднанню та розмежуванню цих двох понять висловлює, на нашу думку, В.Л. Ортинський який визначає економічну безпеку як захищеність потенціалу підприємства (виробничого, організаційно-технічного, фінансово-економічного, соціального) від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих економічних загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення [8, С. 1]. Однак змішування двох понять у будь-якому разі призводить до плутанини, тому, вважаємо, що такий підхід не є вірним. Необхідно досліджувати окремо поняття та сутність економічного потенціалу підприємства та економічної безпеки підприємства для можливості визначення їх взаємозв'язків і впливу одне на одне.

Аналізуючи вищенаведені визначення, наданні різними авторами, можна сказати, що вони використовують різноманітні підходи до визначення економічної безпеки підприємства, але більшість з них єдині в тому, що керівництво підприємства повинно забезпечити ефективне використання ресурсів, задіяних для подолання загроз в досягненні цілей бізнесу, а також, що широкий спектр проблем, з якими пов'язана економічна безпека підприємства, потребує системного їхнього розподілу в підсистемах. Таким чином, на думку авторів статті, найбільш актуальним в сучасних умовах є визначення поняття «економічна безпека підприємства», наведене Д. Ковальовим та Т. Сухоруковою, які визначають її як «захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також як здатність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не позначаються негативно на його діяльності». Це визначення, на наш погляд, дозволяє не змішувати поняття економічної безпеки підприємства з іншими економічними категоріями, але дуже вдало передає саме його сутність – захищеність підприємства від впливу зовнішніх факторів та здатність на них швидко та ефективно реагувати.

Треба зазначити, що у формуванні сприятливого та передбачуваного правового поля для розвитку підприємництва і реалізації права на підприємницьку діяльність пріоритетну функцію повинні виконувати органи державного управління, оскільки це є невід'ємною компонентою розвитку та економічної безпеки України в умовах ринкової економіки. Як підкреслюють дослідники цього питання: «належний рівень економічної безпеки бізнесу є запорукою соціального та економічного розвитку держави, особливо в умовах прискорення процесів інтеграції України до міжнародних економічних організацій» [9, С. 5].

Це обумовлене тим, що «в умовах нестабільних «правил гри» та певної нелегітимності прав власності, особливо набутих під час приватизації, вітчизняні суб'єкти підприємницької діяльності не зацікавлені здійснювати довгострокові капіталовкладення (в інноваційній сфері та у низькорентабельних і капіталомістких галузях економіки) і забезпечувати тим самим структурну перебудову економіки, формувати ресурсну базу економічного розвитку для наступних поколінь. Наслідком цього є порушення структури розподілу ВВП у бік збільшення обсягів споживання, придбання товарів розкоші, а також утворення гіпертрофованих структурних та галузевих регіональних диспропорцій. Лише зміцнення та гарантування безпечного підприємницького середовища як системотворчого чинника безпеки національної економіки спроможне усунути ці загрози та забезпечити економічне зростання України» [9, С. 6].

Дослідження сучасної наукової економічної думки дає змогу узагальнити пропозиції авторів щодо зміцнення економічної безпеки підприємства та країни в цілому за допомогою державної політики, погодившись з деякими висновками, отриманими Васенко В.К.: 1) Посилити державну підтримку підприємництва і створити в країні політичну, ідеологічну та правову атмосферу, що забезпечує сталий (стійкий) розвиток економіки, а також організаційні передумови, які сприяють ефективній праці та нагромадженню капіталу, достатнього для задоволення приватних колективних та суспільних потреб. 2) На державному і регіональному рівнях здійснити комплекс економічних, політичних, правових, соціальних та ідеологічних заходів, що реалізуються за єдиною програмою, яка об'єднує зусилля законодавчої та виконавчої влад, громадських організацій і засобів масової інформації, спрямованих на ліквідацію засад корумпованості, економічної злочинності та піднесення економіки і соціально орієнтованого ринку. 3) Постійно вдосконалювати монетаристську політику НБУ стосовно забезпечення стабільності національної валюти. Позбавляти ліцензій комерційні банки на здійснення основної діяльності за допущені недоліки, що сприяють посиленню фінансово-кредитних загроз та неефективні заходи щодо упередження фінансових криз. 4) Посилити державний захист бізнесу від недобросовісної конкуренції та її проявів (промислового шпигунства, корупції, фальсифікації, обману, рейдерства, колекторства та шахрайства) [1, С. 10].

Висновки. Найбільш актуальним в сучасних умовах є визначення поняття «економічна безпека підприємства», наведене Д. Ковальовим та Т. Сухоруковою, які визначають її як «захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також як здатність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не позначаються негативно на його діяльності». Це визначення, на наш погляд, дозволяє не змішувати поняття економічної безпеки підприємства з іншими економічними категоріями, але дуже вдало передає саме його сутність – захищеність підприємства від впливу зовнішніх факторів та здатність на них швидко та ефективно реагувати.

У формуванні сприятливого та передбачуваного правового поля для розвитку підприємництва і реалізації права на підприємницьку діяльність пріоритетну функцію повинні виконувати органи державного управління, оскільки це є невід'ємною компонентою розвитку та економічної безпеки України в умовах ринкової економіки.

Дослідження сучасної наукової економічної думки дало змогу узагальнити пропозиції авторів щодо зміцнення економічної безпеки підприємства та країни: посилити державну підтримку підприємництва і створити в країні політичну, ідеологічну та правову атмосферу, що забезпечує сталий (стійкий) розвиток економіки; на державному і регіональному рівнях здійснити комплекс економічних, політичних, правових, соціальних та ідеологічних заходів, спрямованих на ліквідацію засад корумпованості, економічної злочинності; вдосконалити монетаристську політику НБУ стосовно забезпечення стабільності національної валюти.

Список використаних джерел:

1. Васенко В.К. Економічна безпека України: суть та сучасна парадигма загроз [Текст] / В.К. Васенко // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2010. – №1(7). – С. 5-10.
2. Протопопова В. Держава та регіони [Текст] / В. Протопопова // Сер. «Економіка та підприємництво» - 2010. – № 5 – С. 160.
3. Кравченко С. Основні напрямки забезпечення економічної безпеки України [Текст] / С. Кравченко // Економіка. Фінанси. Право. – 2002. - № 12 – С. 7.
4. Орлов П.І., Духов В.Є. Основи економічної безпеки фірми [Текст]: навч. посіб. / П.І. Орлов, В.Є. Духов // Харків: ТОВ «Прометей-Прес», 2004. – С. 89.
5. Козаченко А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения [монография] / А.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко. — К.: Либра, 2003. — 280 с.
6. Шульга І.П. Економічна безпека підприємства як економічна категорія [Текст] / І.П. Шульга // Академічний огляд - 2010 № 2(33) – С.9. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.nbu.gov.ua
7. Аберніхіна І.Г. Аналіз сучасних підходів до визначення економічної безпеки підприємства [Текст] – 2008. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>
8. Кузенкова Ю.О. Поняття економічної безпеки підприємства та актуальність її забезпечення в енергетиці [Текст] – 2011 – С.1. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua>
9. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення [Текст]: Монографія. – Львів: Арал, 2008. – 384с.

Ключові слова. Безпека, національна безпека, економічна безпека підприємства, економічний потенціал підприємства, державна політика.

Ключевые слова. Безопасность, национальная безопасность, экономическая безопасность предприятия, экономический потенциал предприятия, государственная политика.

Keywords. Safety, national security, economic security of enterprise, economic potential of enterprise, public policy.